

Wartości w wychowaniu dziecka w wieku przedszkolnym. Wybrane konteksty aksjologiczne

Beata Gawlik

Akademia Nauk Stosowanych we Wrocławiu

Ul. Petuniowa 9 53-238 Wrocław

E-mail: obrusnikbeata31@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0009-3950-904>

ABSTRAKT

Cel. Celem artykułu jest rekonstrukcja znaczenia wartości jako fundamentalnej kategorii wychowania dziecka w wieku przedszkolnym oraz ukazanie przedszkola jako przestrzeni konstytuowania doświadczeń aksjologicznych w codzienności edukacyjnej.

Metoda. Artykuł ma charakter teoretyczno-analityczny i opiera się na krytycznej analizie literatury pedagogicznej, psychologicznej i filozoficznej dotyczącej problematyki wartości, wychowania ku wartościom oraz rozwoju moralnego dziecka. W rozważaniach wykorzystano klasyczne koncepcje aksjologiczne oraz współczesne ujęcia edukacji przedszkolnej jako środowiska znaczeń.

Wyniki. Przeprowadzona analiza ukazuje, że wartości nie stanowią jedynie deklaratywnego komponentu wychowania, lecz są konstytuowane w toku codziennych doświadczeń dziecka, relacji społecznych oraz narracji kulturowych obecnych w przestrzeni przedszkola. Proces ich internalizacji ma charakter sytuacyjny, relacyjny i interpretacyjny, a kluczową rolę odgrywa nauczyciel jako mediator znaczeń aksjologicznych oraz organizator środowiska wychowawczego.

Wnioski. Wychowanie ku wartościom w edukacji przedszkolnej wymaga odejścia od transmisyjnego modelu przekazu na rzecz podejścia doświadczeniowego, w którym dziecko

traktowane jest jako aktywny współtwórca sensów aksjologicznych. Implikacją dla praktyki pedagogicznej jest konieczność świadomego projektowania sytuacji edukacyjnych sprzyjających refleksji nad wartościami oraz ich przeżywaniu w działaniu.

Słowa kluczowe: wartości, wychowanie ku wartościom, edukacja przedszkolna, aksjologia wychowania, doświadczenie dziecka, internalizacja wartości.

Values in the Upbringing of Preschool-Aged Children Selected Axiological Contexts

ABSTRACT

Aim. This article aims to reconstruct the significance of values as a fundamental category in the education of preschool-aged children and to present the preschool as a space where axiological experiences are formed in the context of everyday educational life.

Method. This article is theoretical and analytical in nature and is based on a critical analysis of pedagogical, psychological, and philosophical literature concerning the issues of values, values education, and children's moral development. The discussion draws on classical axiological concepts as well as contemporary approaches to preschool education as a context of meaning.

Results. The analysis conducted shows that values are not merely a declarative component of education, but are constituted through the child's everyday experiences, social relationships, and cultural narratives present in the preschool environment. The process of their internalisation is situational, relational, and interpretive in nature, and the teacher plays a key role as a mediator of axiological meanings and an organiser of the educational environment.

Conclusions. Values education in preschool requires a shift away from a transmissive model toward an experiential approach, in which the child is treated as an active co-creator of axiological meanings. The implication for pedagogical practice is the need to consciously design educational situations that foster reflection on values and the experience of those values in action.

Keywords: values, values education, preschool education, axiology of education, children's experiences, internalisation of values.

Wprowadzenie

Współczesny świat w dobie intensywnych przemian społeczno-kulturowych, stawia przed procesem wychowania szczególnie złożone wyzwania, związane zarówno z kształtowaniem postaw moralnych, jak i wspieraniem jednostki w odnajdywaniu sensu własnych doświadczeń życiowych. W tym kontekście istotnego znaczenia nabiera problematyka wartości, dotycząc podstawowych pytań o jakość egzystencji, sposób przeżywania rzeczywistości i fundamenty relacji społecznych. Wychowanie ku wartościom jawi się jako jeden z centralnych i wielowymiarowych obszarów refleksji pedagogicznej.

Pojęcie wartości, obecne na gruncie wielu dyscyplin naukowych, wymyka się jednoznacznej, powszechnie akceptowanej definicji, co wynika z jego zróżnicowanego i wieloaspektowego charakteru. W literaturze przedmiotu podkreśla się, iż wartości stanowią to, co człowiek uznaje za dobre, ważne i godne urzeczywistnienia, a zarazem ukierunkowują jego postępowanie oraz nadają znaczenia podejmowanym decyzjom, wyznaczając aksjologiczne ramy funkcjonowania jednostki. W ujęciu aksjologicznym wartości odnoszą się zarówno do idei, norm i przekonań, jak i do konkretnych doświadczeń, osób czy sytuacji, które w świadomości podmiotu nabierają szczególnej doniosłości. W kontekście tym wartości mogą być rozumiane jako swoiste „wyobrażenia dobra”, porządkujące zarówno poznanie, jak i przeżywanie rzeczywistości (Tatarkiewicz, 2017; Hessen, 1997).

Wartości pełnią funkcję orientacyjną, umożliwiając jednostce interpretowanie doświadczeń, formułowanie ocen o charakterze sądów i ocen moralnych oraz podejmowanie decyzji dotyczących własnego postępowania. Stanowią one istotny punkt odniesienia w procesie budowania tożsamości, określania celów życiowych i kształtowania relacji z innymi ludźmi. Codziennosc człowieka również w dzieciństwie nasycona jest sytuacjami wymagającymi wartościowania, dokonywania rozstrzygnięć oraz zajmowania określonego stanowiska wobec otaczającej rzeczywistości. Już od najmłodszych lat człowiek doświadcza świata jako uporządkowanego systemu znaczeń, w którym konkretne relacje i działania nabierają określonej wartości. Proces wychowania ku wartościom nie ma jednak charakteru samorządnego ani wyłącznie spontanicznego, lecz wymaga świadomego i intencjonalnego oddziaływania wychowawczego ze strony dorosłych. Choć dokonuje się on w kontekście codziennych doświadczeń dziecka i jego poznawania świata, nie stanowi ich immanentnego efektu, lecz jest rezultatem ukierunkowanego wspierania rozwoju aksjologicznego.

Problematyka wartości w wychowaniu dziecka nabiera szczególnego znaczenia w odniesieniu do wieku przedszkolnego, który można postrzegać jako okres pierwszych, intensywnych spotkań dziecka ze światem wartości. To właśnie wówczas kształtują się podstawowe orientacje aksjologiczne, zakorzenione nie tyle w deklaracjach dorosłych, co w autentycznych przeżyciach i naturalnych relacjach jednostki. Codzienne sytuacje wychowawcze pozwalają dziecku na stopniowe konstruowanie osobistego systemu znaczeń, nadając określonym elementom rzeczywistości (zjawiskom, doświadczeniom, osobom) rangę wartości (Klim-Klimaszewska, 2012). Dziecko w naturalny sposób buduje własny ład aksjologiczny — uporządkowaną (choć niezwykle dynamiczną) strukturę zarówno tego, co ważne, jak i tego, co budzi niepokój czy sprzeciw. Ład ten nie ma charakteru trwałego i zamkniętego, lecz podlega ciągłym modyfikacjom pod wpływem nowych doświadczeń, relacji społecznych oraz oddziaływań wychowawczych.

Wartości w procesie wychowania przejawiają się jako istotne czynniki kształtujące formowanie tożsamości młodego człowieka, a ich obecność nie ma charakteru incydentalnego, lecz stanowi fundament wyznaczający cele i integrujący zgromadzone doświadczenia. W literaturze przedmiotu akcentuje się ich funkcję teleologiczną, motywacyjną, integracyjną oraz kreacyjną (Okoń, 2023). Złożoność wychowania ku wartościom znajduje odzwierciedlenie w różnorodności ujęć na płaszczyźnie teorii oraz w wynikach badań empirycznych. Analizy wskazują na wielowymiarowy charakter kształtowania orientacji aksjologicznych dziecka, uwzględniając znaczenie środowiska wychowawczego, jakości relacji interpersonalnych, oddziaływań pedagogicznych, aktywności własnej dziecka oraz kontekstu kulturowego środowiska, w którym jednostka rozwija się.

Istotnym kontekstem interpretacyjnym pozostają również wybrane koncepcje rozwoju moralnego dziecka, szczególnie ujęcia Jeana Piageta oraz Lawrence’a Kohlberga, podkreślające stopniowy i procesualny charakter rozwoju rozumienia norm, dobra i zła. Jean Piaget wskazywał, iż pierwsza moralność dziecka ma charakter heteronomiczny i pozostaje silnie związana z autorytetem osób dorosłych oraz obowiązującymi regułami (Piaget, 1967, p. 42). Lawrence Kohlberg akcentował natomiast, że rozwój moralny pozostaje procesem ściśle związanym z rozwojem poznawczym oraz społecznym jednostki, a sposób rozumienia wartości ulega stopniowym przekształceniom wraz z nabywaniem nowych doświadczeń i kompetencji interpretacyjnych (Kohlberg, 1984). Szczególne znaczenie w procesie poznawania wartości mogą odgrywać również różnorodne formy przekazu symbolicznego, w tym opowieść, metafora czy przekaz baśniowy, umożliwiające dziecku spotkanie ze światem

dobra i zła oraz różnorodnych relacji społecznych. Na tym tle zasadne wydaje się odwołanie do kategorii scenariuszy kulturowych, rozumianych jako społecznie utrwalone wzorce interpretowania doświadczeń oraz organizowania działań jednostki. Można przyjąć, iż rozwój jednostki dokonuje się w określonym środowisku społecznym, którego normy, wzory postępowania i oczekiwania stopniowo wpływają na kształtowanie cech charakteru oraz sposobów reagowania. W procesie wychowania dziecko przyswaja obowiązujące w danej wspólnocie wartości poprzez obserwację zachowań osób znaczących, uczestnictwo w codziennych interakcjach oraz kontakt z przekazami kulturowymi, takimi jak opowiadania, baśnie czy literatura dziecięca. Dzięki temu stopniowo uczy się rozpoznawać społecznie aprobowane wzory postępowania, odróżniać dobro od zła oraz nadawać znaczenie własnym doświadczeniom. Istotnym kontekstem kształtowania orientacji aksjologicznych dziecka staje się otoczenie edukacyjne przedszkola, w którym wartości obecne są nie tylko w treściach wychowawczych, lecz przede wszystkim w codziennych relacjach interpersonalnych, sposobach komunikowania się, organizacji wspólnych aktywności oraz w atmosferze społecznej grupy. Przedszkole to niezwykle istotne środowisko budowania pierwszych odniesień związanych z odpowiedzialnością, współpracą, empatią i poczuciem sprawiedliwości. Anna Brzezińska podkreśla, iż codzienność edukacyjna dziecka stanowi ważną przestrzeń społecznego uczenia się oraz konstruowania znaczeń poprzez relacje i wspólne działania (Brzezińska, 2005). W perspektywie tej dziecko jawi się jako aktywny uczestnik własnego rozwoju, który poprzez relacje interpersonalne, wspólne aktywności i codzienne doświadczenia społeczne, stopniowo buduje rozumienie norm, wartości oraz zasad współżycia społecznego. Proces ten obejmuje nie tylko poznawanie znaczeń przekazywanych przez dorosłych, lecz również ich interpretowanie i odnoszenie do własnych doświadczeń. Dzięki temu wartości stają się elementem osobistego doświadczenia dziecka, a nie jedynie zbiorem zewnętrznych oczekiwań i norm (Brzezińska, 2005, pp. 221–223). Można zatem przyjąć, że proces kształtowania orientacji aksjologicznych nie ogranicza się do poznawania społecznie aprobowanych norm i wartości, lecz obejmuje również stopniowe nadawanie im osobistego znaczenia oraz odnoszenie ich do własnych doświadczeń, przeżyć i kontaktów społecznych. W efekcie wartości stają się nie tylko przedmiotem poznania, lecz także istotnym elementem organizującym sposób rozumienia siebie, innych oraz otaczającej rzeczywistości.

Różnorodność podejść teoretycznych oraz wyników badań empirycznych w obszarze wychowania ku wartościom uzasadnia potrzebę ich uporządkowania i pogłębionej analizy. W

literaturze przedmiotu odnaleźć można zarówno ujęcia koncentrujące się na normatywnym charakterze wartości, jak i te, które akcentują ich dynamiczny oraz relacyjny wymiar. Perspektywy te nie mają jednak charakteru rozłącznego, lecz odzwierciedlają odmienne rozłożenie akcentów interpretacyjnych w obrębie tego samego zjawiska. Zróżnicowanie to, stanowiące istotne bogactwo poznawcze, odsłania złożoność problematyki wychowania ku wartościom i zarazem implikuje konieczność jej integrującego ujęcia w perspektywie holistycznej, uwzględniającej wielowymiarowość analizowanego zjawiska. Przedstawione przesłanki skłaniają do podjęcia refleksji o charakterze syntetycznym, ukierunkowanej na uchwycenie kluczowych kontekstów aksjologicznych obecnych w badaniach nad wychowaniem dziecka w wieku przedszkolnym oraz ich znaczenia dla kształtowania relacji interpersonalnych i organizowania przestrzeni wychowawczej przedszkola.

Przywołane ustalenia pozwalają ujmować wychowanie ku wartościom jako proces wielowymiarowy, obejmujący zarówno poznawcze rozumienie wartości, jak i ich emocjonalne przeżywanie oraz społeczne urzeczywistnianie. Wartości w ujęciu tym nie są jedynie deklarowanymi ideami, lecz stają się kategoriami organizującymi doświadczenie dziecka, jego relacje z innymi oraz sposób interpretowania dobra i zła, odpowiedzialności i sprawiedliwości. Ich znaczenie ujawnia się zarówno w sferze indywidualnych przeżyć, ocen i wyborów, jak i w codziennych interakcjach społecznych, stanowiących przestrzeń poznawania, doświadczania i urzeczywistniania wartości. Taka perspektywa pozwala połączyć wymiar aksjologiczny z rozwojowym i społecznym.

Wartości jako fundament wychowania dziecka

W refleksji pedagogicznej wartości jawią się jako kategoria kluczowa, łącząca namysł teoretyczny z konkretnymi implikacjami dla praktyki wychowawczej. Procesu wychowania nie można ujmować jako działania neutralnego aksjologicznie („aksjologicznej próżni”), ponieważ zarówno kierowane do dziecka komunikaty, jak i decyzje wychowawcze osadzone są w określonym systemie ocen, znaczeń i przekonań. Wartości można rozumieć tu jako podstawę porządkowania doświadczeń, wyznaczania kierunku działania oraz nadawania sensu relacjom międzyludzkim (Tatarkiewicz, 2017; Hessen, 1997). W kontekście tym warto odwołać się do ujęcia systemowego, w którym wartości stanowią element szerszego układu przekonań jednostki. Obejmują one zarówno wartości autoteliczne (ostateczne) i cenione ze względu na nie same, jak i wartości instrumentalne, odnoszące się do sposobów działania i realizowania celów. Takie rozróżnienie pozwala ukazać, że wychowanie dziecka ku wartościom

dotyczy nie tylko wskazywania tego, co ważne, lecz także kształtowania sposobów postępowania: uczciwości, odpowiedzialności, logicznego myślenia, wyobraźni i otwartości poznawczej.

W literaturze pedagogicznej podkreśla się, iż wartości nie ograniczają się do sfery abstrakcyjnych idei, lecz ujawniają się w przestrzeni codziennego życia, w sposobie nawiązywania relacji, reagowania na potrzeby drugiego człowieka oraz rozpoznawania tego, co dobre, ważne i godne uwagi. Wychowanie ku wartościom nie polega na deklaratywnym przekazywaniu norm, lecz na tworzeniu warunków, w których podmiot doświadcza obecności wartości poprzez sytuacje społeczne, osobiste przeżycia i więzi interpersonalne. Z perspektywy tej wartości stają się nie tyle „dodatkiem” do procesu wychowania, ile jego fundamentem oraz wymiarem konstytuującym jego sens, jakość i dynamikę.

Jak podkreśla Jacek Siewiora, wychowanie służy wspieraniu człowieka w coraz pełniejszym rozumieniu siebie, innych oraz otaczającej rzeczywistości. Wartości nie pozostają tu na marginesie oddziaływań pedagogicznych, lecz stanowią ich wewnętrzny punkt odniesienia (Siewiora, 2017). Autor wskazuje, iż proces wychowania nie może być oddzielony od wartościowania, ponieważ to właśnie oddziaływania wychowawcze umożliwiają rozpoznawanie tego, co prowadzi człowieka ku dobru, a co ogranicza jego rozwój. Wartości nadają ludzkiemu działaniu spójność i sens, porządkują hierarchię wyborów oraz wspierają kształtowanie dojrzałej osobowości (Siewiora, 2017). Tak rozumiane wychowanie ku wartościom nie może mieć charakteru wyłącznie deklaratywnego. Jego istotą jest tworzenie takich sytuacji wychowawczych, w których dziecko doświadcza wartości w działaniu: w relacji z dorosłym, w kontaktach rówieśniczych, w rozwiązywaniu konfliktów, w podejmowaniu odpowiedzialności oraz ocenianiu skutków własnych zachowań. Wartości stają się wówczas nie abstrakcyjnymi hasłami, lecz praktycznymi kategoriami orientującymi codzienne postępowanie dziecka. W perspektywie tej dziecko nie jest biernym odbiorcą przekazywanych norm i wzorów postępowania, lecz aktywnym uczestnikiem procesu nadawania znaczeń doświadczeniom aksjologicznym. W toku codziennych interakcji społecznych jednostka stopniowo interpretuje wartości obecne w swoim otoczeniu, odnosząc je do własnych przeżyć, potrzeb i doświadczeń. Dzięki temu wartości stają się nie tylko przedmiotem poznania, ale również elementem organizującym sposób rozumienia siebie, innych ludzi oraz otaczającej rzeczywistości.

Na szczególną uwagę zasługuje związek autonomii z odpowiedzialnością jednostki. Człowiek, który podejmuje trud refleksji krytycznej, nie pozostaje biernym odbiorcą norm, lecz

autentycznie uczestniczy w procesie internalizacji oraz urzeczywistniania przyjętych wartości. Wolność nie oznacza dowolności, lecz zdolność do świadomego wyboru dokonywanego w odniesieniu do uznanego porządku aksjologicznego. W ujęciu tym refleksyjne korzystanie z własnej podmiotowości staje się wyrazem wewnętrznej integracji osoby oraz jej gotowości do współtworzenia ładu społecznego. Towarzysząca współczesności wielość perspektyw interpretacyjnych, modeli życia oraz konkurujących systemów wartości sprawia, że umiejętność rozpoznawania, rozumienia i hierarchizowania wartości staje się jednym z podstawowych zadań wychowania ku wartościom. W warunkach pluralizmu kulturowego, dynamicznego przepływu informacji oraz narastającego chaosu aksjologicznego, szczególnego znaczenia nabiera rozwijanie u dzieci zdolności krytycznej refleksji oraz świadomego dokonywania wyborów opartych na wartościach. Jak podkreślają Aleksander Kobylarek i Patrik Maturkanić (2025), współczesne procesy społeczne i medialne sprzyjają dekompozycji dotychczasowych porządków aksjologicznych, co zwiększa znaczenie edukacji ukierunkowanej na rozwijanie krytycznego myślenia, kompetencji obywatelskich oraz umiejętności odpowiedzialnego funkcjonowania w świecie zróżnicowanych przekazów i wartości (Kobylarek & Maturkanić, 2025). Edukacja aksjologiczna powinna wspierać młodego człowieka w rozwijaniu zdolności odróżniania dobra od zła, prawdy od fałszu oraz postaw prospołecznych od zachowań skoncentrowanych wyłącznie na własnych korzyściach (Świłała, 2019). Katarzyna Olbrycht (2000) wskazuje na istotne rozróżnienie między edukacją aksjologiczną a wychowaniem ku wartościom. Edukacja aksjologiczna obejmuje wiedzę o wartościach, sposoby ich rozumienia, dokonywania ocen oraz uzasadniania przyjmowanych sądów wartościujących. Wychowanie natomiast wyraża się w stopniowym wspieraniu dziecka w rozpoznawaniu, przeżywaniu oraz urzeczywistnianiu wartości, prowadzącym do ich coraz głębszego uwewnętrznienia i zakorzenienia w sposobie myślenia, oceniania oraz działania. Ujęcie to pozwala dostrzec, iż współczesne wychowanie dokonuje się w warunkach napięcia pomiędzy wartościami pragmatyczno-konsumpcyjnymi a wartościami prorozwojowymi, związanymi z pełnym rozwojem osoby ludzkiej (Olbrycht, 2012). Wartości nie stanowią zatem jedynie zewnętrznego tła oddziaływań wychowawczych, lecz pełnią funkcję wewnętrznego czynnika ukierunkowującego rozwój dziecka, wpływającego na sposób interpretowania doświadczeń, budowania relacji społecznych oraz kształtowania własnej tożsamości. Wartości organizują sposób postrzegania rzeczywistości, wyznaczają punkt odniesienia dla dokonywanych wyborów i ocen oraz wspierają stopniowe kształtowanie odpowiedzialności za siebie i innych. Przedstawione rozważania stanowią zatem punkt wyjścia

do analizy wychowania ku wartościom jako integralnego wymiaru rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym.

Kształtowanie orientacji aksjologicznej dziecka w wieku przedszkolnym

Wychowanie ku wartościom stanowi integralny wymiar rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym, pozostając w ścisłym związku z procesami socjalizacji, dojrzewania emocjonalnego oraz stopniowego kształtowania orientacji aksjologicznej. Jest to okres szczególnie intensywnego rozwoju społeczno-moralnego, w którym codzienne doświadczenia, relacje interpersonalne oraz uczestnictwo w życiu rodzinnym i przedszkolnym stają się przestrzenią poznawania, przeżywania i urzeczywistniania wartości. Dziecko nie ogranicza się do obserwowania określonych sposobów postępowania, lecz stopniowo nadaje im znaczenie, interpretuje ich sens oraz dostrzega konsekwencje własnych działań dla siebie i innych osób.

Wartości stanowią fundament każdej kultury, wyznaczają kierunek ludzkich dążeń oraz współtworzą aksjologiczne ramy działań wychowawczych (Karcz-Taranowicz, 2018). Wychowanie można zatem rozumieć jako proces wprowadzania dziecka w świat norm, znaczeń i odniesień aksjologicznych, które umożliwia mu odpowiedzialne uczestnictwo w życiu społecznym. Szczególnego znaczenia oddziaływania pedagogiczne nabierają już na etapie edukacji przedszkolnej, kiedy rodzina i środowisko wychowania przedszkolnego stają się podstawowymi przestrzeniami gromadzenia doświadczeń aksjologicznych. Edukacja stanowi obszar, w którym to co osobiste, spotyka się z tym, co wspólne, tworząc warunki do kształtowania zarówno indywidualnej, jak i społecznej tożsamości dziecka (Karcz-Taranowicz, 2018).

Wychowanie ku wartościom sprzyja stopniowemu nadawaniu znaczenia doświadczeniom codzienności, porządkowaniu ich w świetle norm społecznych oraz kształtowaniu własnych sposobów rozumienia i oceniania rzeczywistości. W procesie tym dziecko nie pozostaje biernym odbiorcą przekazywanych treści aksjologicznych, lecz aktywnym podmiotem konstruującym znaczenia. Pierwsze odniesienia do wartości kształtują się przede wszystkim w doświadczeniach emocjonalnych, relacjach z innymi ludźmi oraz codziennych sytuacjach społecznych, które pozwalają dziecku stopniowo rozumieć, co jest ważne, pożądane i godne aprobaty. Wartości są początkowo przeżywane i doświadczane, a dopiero z czasem stają się przedmiotem bardziej świadomej refleksji, ocen i sądów moralnych (Brzezińska, 2005; Olbrycht, 2000).

Kształtowanie orientacji aksjologicznej dokonuje się stopniowo poprzez obserwację, doświadczenia oraz aktywne uczestnictwo w sytuacjach społecznych nadających wartościom konkretny i zrozumiały wymiar. Badania nad dziecięcym rozumieniem wartości i norm moralnych wskazują, że już we wczesnym dzieciństwie pojawiają się próby definiowania tego, co dobre i złe, sprawiedliwe i krzywdzące, właściwe i niepożądane. Doświadczenia związane z wartościowaniem, refleksją moralną oraz dokonywaniem wyborów stanowią zatem naturalny element dziecięcego funkcjonowania społecznego. Nie są one jednak jedynie biernie rejestrowane, lecz podlegają interpretacji i stopniowemu włączaniu do indywidualnego systemu znaczeń. W toku codziennych interakcji społecznych dziecko uczy się rozpoznawać konsekwencje własnych działań, dostrzegać emocje i potrzeby innych osób oraz różnicować zachowania oceniane jako akceptowane od tych, które spotykają się z dezaprobatą. Dzięki temu wartości stają się nie tylko przedmiotem poznania, lecz również osobistego przeżycia i indywidualnego doświadczenia. W procesie tym szczególną rolę odgrywa spotkanie z drugim człowiekiem. To właśnie poprzez sposób traktowania dziecka, okazywany szacunek, troskę, sprawiedliwość oraz codzienne doświadczenia współdziałania, przyjmowane zasady i oddziaływania aksjologiczne, uzyskują konkretny i zrozumiały wymiar. Można zatem przyjąć, że wartości nie są przez dziecko jedynie poznawane, lecz „ucieleśniają się” w doświadczeniach i relacjach społecznych, które nadają im osobiste znaczenie (Olbrycht, 2000). Rozwój orientacji aksjologicznej obejmuje stopniowe budowanie własnego rozumienia dobra, zła, sprawiedliwości, szacunku i odpowiedzialności, które stają się istotnym punktem odniesienia dla dokonywanych ocen i podejmowanych wyborów (Brzezińska, 2005).

Proces wychowania ku wartościom znajduje istotne wyjaśnienie w koncepcjach rozwoju moralnego dziecka. Jean Piaget wskazywał, że rozwój moralny przebiega od moralności heteronomicznej do autonomicznej. W początkowym okresie życia normy postrzegane są jako niezmiennie i obowiązujące niezależnie od refleksji podmiotu, przede wszystkim ze względu na autorytet osób dorosłych. Wraz z rozwojem funkcji poznawczych i społecznych dziecko zaczyna dostrzegać znaczenie intencji, wzajemności oraz odpowiedzialności, stopniowo ukierunkowując się ku bardziej autonomicznemu rozumieniu norm moralnych. Wychowanie ku wartościom powinno zatem wspierać nie tylko respektowanie zasad, lecz również ich świadome rozumienie, interpretowanie i ocenianie (Piaget, 1967, pp. 42–65). Z perspektywy wychowania przedszkolnego szczególnego znaczenia nabiera tworzenie takich sytuacji edukacyjnych, które umożliwiają dziecku nie tylko poznawanie obowiązujących norm, ale również doświadczanie ich sensu w konkretnych relacjach i działaniach. Sprzyja to

stopniowemu przechodzeniu od zewnętrznego podporządkowania regułom do coraz bardziej świadomego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym. Perspektywę tę rozwija Lawrence Kohlberg, podkreślając ścisły związek rozwoju moralnego z rozwojem poznawczym i społecznym jednostki. Dziecko przechodzi od oceniania zachowań przez pryzmat kary, nagrody i oczekiwań otoczenia do coraz bardziej złożonego uzasadniania sądów moralnych. Oznacza to, że istotnym zadaniem wychowania staje się tworzenie przestrzeni sprzyjającej dialogowi, uzasadnianiu własnych ocen oraz uwzględnianiu perspektywy otoczenia. Rozwijanie zdolności do refleksji moralnej, krytycznego namysłu i odpowiedzialnego wartościowania stanowi jeden z podstawowych warunków kształtowania dojrzałej orientacji aksjologicznej (Kohlberg, 1984, pp. 170–205). Rozwijanie zdolności do refleksji moralnej dziecka można zatem postrzegać jako proces stopniowego budowania indywidualnego sposobu rozumienia i przeżywania tego, co ważne, wartościowe i znaczące. Obejmuje on zarówno poznawcze rozumienie norm i wartości, jak i ich emocjonalne przeżywanie, interpretowanie oraz urzeczywistnianie w codziennym działaniu. W konsekwencji wychowanie ku wartościom stanowi integralny element wspierania rozwoju społecznego, emocjonalnego i moralnego dziecka, prowadząc do kształtowania coraz bardziej świadomej orientacji aksjologicznej.

Codziennosc przedszkola jako przestrzeń doświadczania wartości

Przedszkole stanowi jedno z najważniejszych środowisk wychowawczych dziecka w wieku przedszkolnym. Obok najbliższej rodziny jest miejscem codziennych doświadczeń społecznych, w którym dziecko poznaje normy współzycia, uczy się funkcjonowania w grupie oraz stopniowo buduje własny system odniesień aksjologicznych. Szczególne znaczenie tego etapu wynika z faktu, że dla wielu dzieci jest on pierwszym miejscem systematycznych kontaktów z szerszą grupą rówieśniczą i osobami dorosłymi spoza rodziny. W konsekwencji staje się ono przestrzenią intensywnego uczenia się relacji społecznych, współpracy, odpowiedzialności i wzajemnego szacunku (Musiał & Olejnik-Krupa, 2022, p. 25).

W literaturze pedagogicznej podkreśla się, że edukacja przedszkolna nie ogranicza się do przygotowania dziecka do podjęcia nauki szkolnej, lecz obejmuje również wspieranie jego wszechstronnego rozwoju oraz stopniowe włączanie w życie społeczne. Tworzy ona warunki do gromadzenia doświadczeń, które umożliwiają dziecku poznawanie siebie, innych ludzi oraz otaczającego świata. Poprzez codzienne uczestnictwo w życiu grupy przedszkolnej dziecko zdobywa doświadczenia pozwalające rozumieć znaczenie norm społecznych, odpowiedzialności za własne działania oraz konsekwencji podejmowanych wyborów (Musiał & Olejnik-Krupa, 2022, pp. 23–26).

Proces poznawania wartości nie dokonuje się jedynie poprzez werbalne przekazywanie zasad czy norm postępowania. Dziecko uczy się wartości głównie poprzez uczestnictwo w codziennych sytuacjach społecznych, obserwację zachowań osób znaczących oraz własne doświadczenia emocjonalne. Wartości takie jak szacunek, życzliwość, sprawiedliwość, odpowiedzialność czy współpraca stają się dla dziecka zrozumiałe wówczas, gdy znajdują odzwierciedlenie w konkretnych działaniach i relacjach.

Szczególną rolę w procesie tym odgrywa nauczyciel wychowania przedszkolnego. Jego znaczenie wykracza poza realizację treści programowych, obejmując organizowanie środowiska edukacyjnego sprzyjającego rozwojowi dziecka oraz tworzenie sytuacji umożliwiających gromadzenie doświadczeń społecznych i moralnych. Poprzez sposób komunikowania się z dziećmi, reagowania na ich potrzeby, rozwiązywania sytuacji konfliktowych oraz budowania atmosfery bezpieczeństwa i akceptacji nauczyciel staje się ważnym przewodnikiem w świecie wartości (Musiał & Olejnik-Krupa, 2022, pp. 11–14, 30–31). Znaczenie codziennych doświadczeń aksjologicznych znajduje również odzwierciedlenie w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, która wskazuje na konieczność tworzenia sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu wartości i norm społecznych, rozwijaniu zachowań wynikających z tych wartości, budowaniu relacji interpersonalnych oraz kształtowaniu poczucia własnej wartości i odpowiedzialności. Wśród zadań przedszkola wymienia się między innymi wzmocnienie potrzeby tworzenia relacji osobowych, rozwijanie umiejętności współdziałania, przygotowywanie do rozumienia emocji własnych i innych osób, a także kreowanie sytuacji prowadzących do poznawania wartości obecnych w rodzinie, grupie przedszkolnej i szerszym środowisku społecznym (Rozporządzenie MEN, 2017; Musiał & Olejnik-Krupa, 2022, pp. 27–29). Codziennosc przedszkola można zatem postrzegać jako przestrzeń urzeczywistniania wartości. To właśnie w powtarzalnych, pozornie zwyczajnych sytuacjach dnia codziennego, dziecko stopniowo uczy się dostrzegać znaczenie dobra, odpowiedzialności, współpracy, empatii i szacunku wobec innych ludzi. Doświadczenia te stają się fundamentem budowania orientacji aksjologicznej oraz kształtowania postaw, które w kolejnych etapach życia będą stanowiły podstawę funkcjonowania społecznego i moralnego.

Warto w tym miejscu odwołać się do ujęcia zaproponowanego przez Jolantę Zwiernik, zgodnie z którym przestrzeń dzieciństwa nie stanowi jedynie neutralnego tła codziennych zdarzeń, lecz dopiero w doświadczeniu dziecka staje się miejscem, czyli obszarem oswojonym, znaczącym i nasyconym emocjonalnie. Z tej perspektywy przedszkole można uznać nie tylko za instytucję organizującą opiekę i edukację, lecz także za środowisko, w którym poprzez układ sali, rytm

dnia, dostępność przedmiotów, sposób organizacji aktywności oraz jakość relacji interpersonalnych współtworzony jest określony porządek znaczeń. Codziennosc przedszkola staje się wówczas swoistym tekstem kulturowym, odczytywanym przez dziecko nie tylko poznawczo, lecz również emocjonalnie i społecznie. W tym codziennym obcowaniu z przestrzenią, rytuałem i drugim człowiekiem dziecko stopniowo uczy się, czym są: wzajemność, przynależność, odpowiedzialność i szacunek, a więc wartości konstytuujące jego orientację aksjologiczną (Zwiernik, 2015).

Implikacje dla praktyki wychowania dziecka w wieku przedszkolnym w perspektywie aksjologicznej

Przeprowadzone analizy pozwalają spojrzeć na wychowanie ku wartościom jako jeden z fundamentalnych wymiarów edukacji przedszkolnej. Wartości nie stanowią bowiem wyłącznie treści przekazywanych dziecku w sposób deklaracyjny, lecz współtworzą codzienną rzeczywistość wychowawczą, w której dziecko poznaje siebie, innych ludzi oraz otaczający świat. Z perspektywy praktyki pedagogicznej oznacza to konieczność traktowania wychowania ku wartościom jako integralnego elementu wszystkich działań podejmowanych w przedszkolu, a nie jako odrębnego obszaru realizowanego okazjonalnie lub wyłącznie podczas zajęć tematycznych.

Szczególna odpowiedzialność w tym zakresie spoczywa na nauczycielu wychowania przedszkolnego, który nie tylko przekazuje określone treści, lecz przede wszystkim współtworzy środowisko sprzyjające doświadczaniu, przeżywaniu i urzeczywistnianiu wartości. Jak podkreślają Ewa Musiał i Emilia Olejnik-Krupa (2022), nauczyciel jest kreatorem warunków wszechstronnego rozwoju dziecka, organizującym przestrzeń edukacyjną umożliwiającą zdobywanie doświadczeń społecznych, emocjonalnych i moralnych. Oznacza to konieczność świadomego budowania atmosfery bezpieczeństwa, wzajemnego szacunku, akceptacji oraz podmiotowego traktowania dziecka, ponieważ właśnie w takich warunkach możliwe staje się autentyczne doświadczanie wartości.

Istotnym zadaniem nauczyciela jest organizowanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających współdziałaniu, podejmowaniu odpowiedzialności, rozwiązywaniu konfliktów, udzielaniu pomocy oraz dostrzeganiu potrzeb innych osób. Wartości takie jak życzliwość, sprawiedliwość, odpowiedzialność czy szacunek stają się dla dziecka zrozumiałe przede wszystkim wtedy, gdy są obecne w codziennych relacjach oraz praktyce funkcjonowania grupy przedszkolnej. Szczególne znaczenie posiada tutaj modelowanie zachowań przez nauczyciela, który poprzez

własne postawy i sposób komunikowania się z dziećmi staje się ważnym źródłem doświadczeń aksjologicznych (Musiał & Olejnik-Krupa, 2022). W świetle współczesnej wiedzy pedagogicznej wychowanie ku wartościom nie powinno ograniczać się do werbalnego przekazywania norm i zasad postępowania. Znacznie większe znaczenie posiada tworzenie warunków umożliwiających dziecku aktywne uczestnictwo w sytuacjach nacechowanych znaczeniem aksjologicznym. Jak wskazuje Katarzyna Olbrycht (2000), wartości stają się trwałym elementem osobowości nie poprzez ich deklarowanie, lecz dzięki możliwości ich przeżywania, rozumienia i urzeczywistniania w działaniu. Z tego względu działania wychowawcze powinny koncentrować się na stwarzaniu okazji do samodzielnego podejmowania decyzji, dokonywania wyborów, współpracy z innymi oraz refleksji nad konsekwencjami własnego postępowania.

Znaczącą rolę odgrywa również świadome wspieranie rozwoju emocjonalnego dziecka. Badania nad rozwojem moralnym wskazują, że zdolność rozumienia wartości pozostaje ściśle związana z umiejętnością rozpoznawania własnych emocji, dostrzegania perspektywy innych osób oraz rozwijania empatii (Brzezińska, 2005; Kohlberg, 1984). Oznacza to potrzebę tworzenia środowiska edukacyjnego sprzyjającego otwartej komunikacji, budowaniu relacji opartych na zaufaniu oraz wspieraniu dzieci w nazywaniu i rozumieniu przeżywanych stanów emocjonalnych. Z perspektywy praktyki wychowania przedszkolnego szczególnie istotne wydaje się również wzmacnianie współpracy pomiędzy rodziną a przedszkolem. Spójność oddziaływań wychowawczych oraz wspólne tworzenie środowiska respektującego podobne wartości zwiększają prawdopodobieństwo ich stopniowej internalizacji przez dziecko. Wychowanie ku wartościom powinno być zatem postrzegane jako proces realizowany równocześnie przez rodzinę, nauczycieli oraz szersze środowisko społeczne. W konsekwencji skuteczna edukacja aksjologiczna w wieku przedszkolnym wymaga takiego kształtowania codziennego środowiska wychowawczego, aby wartości były obecne nie tylko na poziomie w deklaracji, lecz przede wszystkim w relacjach, doświadczeniach i podejmowanych przez dzieci działaniach. Dopiero w takich warunkach dziecko może stopniowo budować własną orientację aksjologiczną, rozwijać zdolność odpowiedzialnego wartościowania rzeczywistości oraz przygotowywać się do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym.

Zakończenie

Współczesne przemiany społeczne, kulturowe i technologiczne dodatkowo wzmacniają potrzebę podejmowania świadomych działań w obszarze wychowania ku wartościom. W świecie charakteryzującym się pluralizmem poglądów, zmiennością wzorów życia oraz

wielością źródeł wpływu na dziecko, szczególnego znaczenia nabiera wspieranie najmłodszych w rozwijaniu zdolności wartościowania rzeczywistości, budowania relacji opartych na szacunku oraz odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym. Wychowanie ku wartościom pozostaje nie tylko jednym z podstawowych zadań edukacji przedszkolnej, ale również ważnym warunkiem wszechstronnego rozwoju dziecka i jego przygotowania do świadomego funkcjonowania w zmieniającym się świecie.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że problematyka wartości stanowi jeden z najważniejszych obszarów refleksji nad wychowaniem dziecka w wieku przedszkolnym. Wartości wyznaczają bowiem kierunek oddziaływań wychowawczych, nadają sens podejmowanym działaniom edukacyjnym oraz tworzą fundament budowania relacji społecznych. Ich obecność w procesie wychowania nie ogranicza się do przekazywania określonych norm czy wzorów postępowania, lecz obejmuje całość doświadczeń, w których uczestniczy dziecko, stopniowo odkrywając znaczenie dobra, odpowiedzialności, szacunku, sprawiedliwości czy współpracy.

Wiek przedszkolny stanowi okres o szczególnym znaczeniu dla kształtowania podstaw przyszłej orientacji aksjologicznej jednostki. To właśnie w tym czasie dziecko intensywnie poznaje świat społeczny, uczy się funkcjonowania w grupie oraz buduje pierwsze wyobrażenia dotyczące tego, co wartościowe, pożądane i społecznie akceptowane. Proces ten nie przebiega jednak wyłącznie poprzez świadome oddziaływania wychowawcze. Znaczącą rolę odgrywają codzienne doświadczenia, obserwacja zachowań osób znaczących, uczestnictwo w relacjach rówieśniczych oraz emocjonalne przeżywanie sytuacji społecznych. W rezultacie wartości stają się stopniowo częścią indywidualnego systemu znaczeń dziecka, wpływając na sposób interpretowania rzeczywistości oraz podejmowania pierwszych wyborów moralnych.

Przywołane koncepcje teoretyczne oraz wyniki badań prezentowane w literaturze przedmiotu wskazują, że wychowanie ku wartościom powinno być postrzegane jako proces długotrwały, złożony i wielowymiarowy. Obejmuje ono zarówno wymiar poznawczy, związany z rozumieniem wartości, jak i emocjonalny i społeczny, umożliwiający ich przeżywanie oraz urzeczywistnianie w konkretnych działaniach. Nie wystarcza zatem samo przekazywanie wiedzy o wartościach. Konieczne jest tworzenie takich warunków wychowawczych, które pozwalają dziecku doświadczać ich znaczenia w autentycznych sytuacjach życia codziennego. Szczególną odpowiedzialność w tym zakresie mają osoby uczestniczące w procesie wychowania i edukacji najmłodszych. Rodzina oraz przedszkole stanowią bowiem podstawowe środowiska, w których dokonuje się wprowadzanie dziecka w

świat wartości. Znaczenie mają nie tylko deklarowane cele wychowawcze, lecz przede wszystkim jakość codziennych interakcji, sposób komunikowania się z dzieckiem, respektowanie jego podmiotowości oraz tworzenie atmosfery bezpieczeństwa, zaufania i wzajemnego szacunku. W takim środowisku wartości przestają być abstrakcyjnymi pojęciami, a stają się elementem realnego doświadczenia i osobistego rozwoju.

Bibliografia

Brzezińska, A. I. (2005). *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Hessen, P. (1997). *Podstawy pedagogiki*. Wydawnictwo Akademickie Żak.

Karcz-Taranowicz, E. (2018). Wychowanie do wartości dzieci w wieku wczesnoszkolnym. *Pedagogika*, 27(2), 157–166. <https://doi.org/10.1692/p.2018.27.46>

Klim-Klimaszewska, A. (2012). *Pedagogika przedszkolna*. Instytut Wydawniczy Erica.

Kobylarek, A., & Maturkanić, P. (2025). *Value order decomposition as an educational challenge. Journal of Education Culture and Society*, 16(2), 7-14. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.3.7.14>

Kohlberg, L. (1984). *Essays on moral development: Vol. 2. The psychology of moral development*. Harper & Row.

Musiał, E., & Olejnik-Krupa, E. (2022). *Nauczyciel kreatorem warunków wszechstronnego rozwoju dziecka. Wybrane obszary profesjonalizmu zawodowego nauczycieli wychowania przedszkolnego. Studium teoretyczno-praktyczne I*. Wydawnictwo Naukowe EDUsfera.

Okoń, W. (2023). *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie Żak.

Olbrycht, K. (2000). *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Olbrycht, K. (2012). Wychowanie do wartości w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji. *Paedagogia Christiana*, 29(1), 89–104.

Piaget, J. (1967). *Rozwój ocen moralnych dziecka*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. (2017). *Dziennik Ustaw*, poz. 356.

Siewiora, J. (2017). Funkcje wartości w wychowaniu. *Roczniki Pedagogiczne*, 9(2), 31–45. <https://doi.org/10.18290/rped.2017.9.2-3>

Świtała, I. M. (2019). Wychowanie do wartości w zmieniającym się świecie. *Studia Edukacyjne*, 52, 159–172. <https://doi.org/10.14746/se.2019.52.11>

Tatarkiewicz, W. (2017). *O szczęściu*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Zwiernik, J. (2015). *Przestrzenie i miejsca w krajobrazie dzieciństwa*. W T. Sadoń-Osowiecka (red.), *Miejsce, przestrzeń, krajobraz: edukacyjne znaki*, 13-38, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.